

РЕЦЕНЗИЯ

ПО КОНКУРС ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ „ПРОФЕСОР“
ПО НАУЧНА ОБЛАСТ 2. ХУМАНИТАРНИ НАУКИ, ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ
2.1. Филология (Български език – фонетика и диалектология),
ОБЯВЕН В ДВ, БРОЙ 21 ОТ 18.03.2016 Г.

Кандидат: **доц. д-р Владимир Любенов Жобов**

Рецензент: **проф. д-р Йовка Великова Тишева**
Катедра по български език, ФСФ, СУ „Св. Климент Охридски“

1. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ И БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Конкурсът за заемане на академична длъжност „професор“ по научна област 2. Хуманитарни науки, ПН 2.1. Филология (Български език – фонетика и диалектология) е обявен в „Държавен вестник“, бр. 21 и на интернет страницата на СУ „Св. Климент Охридски“ на 18 март 2016 г. Документи за участие в конкурса е подал един кандидат – доц. д-р Владимир Любенов Жобов. Той е завършил специалността „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1984 г. В периода 1985-1988 г. е редовен докторант в Института за български език с научен ръководител проф. Тодор Бояджиев. През 1991 г., след защита на дисертация на тема „Акустично-фонетичен анализ на особени гласни и съгласни в българските диалекти“, получава образователната и научна степен „доктор“. От посочените данни е видно, че кандидатът отговаря на условията от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАС), чл. 29.1., чл. 60.1. от Правилника за прилагането на ЗРАС и чл. 114.1. от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

През 1988 г. Вл. Жобов е назначен за редовен асистент в Катедрата по български език, Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“. От 2001 г. той заема академичната длъжност „доцент“ в същата катедра (хабилитация по фонетика на съвременния български книжовен език). В периода 2007-2015 г. доц. Вл. Жобов е заместник-декан на Факултета по славянски филологии по учебната дейност – бакалаври.

2. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ МАТЕРИАЛИ

В конкурса за академичната длъжност „професор“ доц. Вл. Жобов е представил 9 публикации: една монография, 7 студии и статии и един електронен мултимодален ресурс за българските диалекти. Като цяло тези материали не повтарят тематиката на публикациите, с които кандидатът е участвал по предходни конкурси. Сред рецензираните трудове няма публикации под печат. Електронният ресурс и монографията, както и две от статиите са в съавторство с проф. Ронел Александър. В първите два материала, които са и най-представителни за изследователските интереси и научната продукция на кандидата по настоящия конкурс, е публикувана информация за участието на всеки от съавторите в разработката. Монографията и три от статиите са на английски език. Англоезичните статии са публикувани в чужбина. В тази връзка специално искам да отбележа, че доц. Вл. Жобов е сред малкото български автори (и автори, работещи в България), публикували в американското

академично списание *Journal of Slavic Linguistics* (Slavica Publishers), официалното издание на Slavic Linguistics Society.

В документацията по конкурса е включена информация за участието на кандидата в 3 научни проекта в периода 2008-2014 г. Един от проектите - *Measuring Linguistic Unity and Diversity in Europe* (2008-2010), е международен и е с външно финансиране, а останалите проекти са финансирани от НИС на СУ. В приложената автобиография доц. Вл. Жобов не е посочил участието си в няколко международни проекти, свързани със събирането, систематизирането и публикуването на данни за актуалното състояние на българските диалекти. Смятам, че тази част от работата на кандидата в областта на българската диалектология също трябва да бъде отчетена, тъй като събирането на надеждни данни и систематизираното им представяне – дейности, с които доц. Вл. Жобов е ангажиран многократно и които също са допринесли за неговата популярност като изграден професионалист, отговорен партньор и съавтор – са в основата на съвременната филология. Един от красноречивите примери за такива международни проекти за стандартизирано събиране и публикуване на данни, в който е участвал доц. Вл. Жобов, е „Малый диалектологический атлас балканских языков“ (под редакцията на А. Соболев), разработен от Института по езикознание към РАН, Санкт-Петербург и Института по славянска филология в Университета в Марбург.

3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА И НАУЧНО-ПРИЛОЖНАТА ДЕЙНОСТ НА КАНДИДАТА

Представените по конкурса материали са свързани с три основни направления, в които проучванията на кандидата са довели до отчетливи резултати:

- Фонетика на съвременния български език (основно с оглед на българските диалекти)
- Диалектология (лексикални и граматични особености; описание на състоянието на българските диалекти)
- Езикова ситуация; динамика на съвременния българския език

Преобладават материалите по първите две направления, които отговарят на насоката на настоящия конкурс за академичната длъжност „професор“.

По първото направление като най-представителна публикация бих посочила раздела „Диалектен вокализъм“ (“Dialectal Vocalism”) от монографията “Bulgarian Dialects: Living Speech in the Digital Age”, София, 2016. Там доц. Вл. Жобов обобщава дългогодишните си наблюдения върху състоянието на гласните в българските диалекти с фокус върху редуцията на неударените гласни и характеристиките на ударените гласни. Анализът на качеството на гласните е обективиран чрез формантни таблици за вокалните системи на 14 населени места, а близостта/отдалечеността на диалектните гласни спрямо гласните в книжовния език – чрез аудитивен тест. Важно е да се посочи, че са приложени нови качествени и количествени методи за представяне на диалектен материал, чрез което се обогатяват методологията и средствата за фонетичен анализ. В текста убедително е показано как методи, които често се ограничават само върху книжовните езици, могат да дадат надеждни резултати и при изследване на диалектните системи.

В наблюденията си доц. Жобов следва постановката, че изграждането на диалектните вокални системи има закономерен характер и някои от промените при гласните в българските диалекти се определят от тези закономерности. Авторът посочва, че общият фактор за

повечето от тези промени е принципът на “достатъчния аудитивен контраст” (“максимално аудитивно раздалечаване”). Тенденцията гласните да се появяват в такива точки на вокалното пространство, които осигуряват максимално аудитивно разстояние между тях, е в основата на изтегленото назад произношение на *a* в еркечкия говор, стесненото произношение на *e* в тетевенския, на *o* в някои родопски говори, скъсяването на *ы* в павликянския говор или верижните промени, напр. паралелното съществуване на вокални системи с членове $\hat{e} - e - u$ и $e - \acute{e} - ы$ в Бръшлян (Малкотърновско) и Върбина (Ардинско).

Наблюденията върху особеностите на ударените гласни показват, че в предната част на вокалното пространство има място за повече фонологично противопоставени членове. При задните гласни също се наблюдава ефектът на максималното аудитивно раздалечаване, докато при централните гласни възможностите за вариране в качеството се оказват най-ограничени. Направени са изводи за типологията на вокалните системи в българските диалекти (включващи 6, по-рядко 7 или 5 гласни): според “Световния атлас на лингвистичните структури” тези системи са на границата между две категории - малко повече от “среден” (5 или 6 гласни), съвсем малко под “голям” (7 или 8 гласни). Авторът отбелязва, че това е границата, отвъд която точното място на фонемите във вокалното пространство става по-трудно предвидимо от техния брой. В случая с българския диалектен материал, при пет- или шестчленни вокални системи само в предната част на вокалното пространство има достатъчно място за допълнителен член, който може да не предизвиква разместване на останалите гласни, при това не във всички случаи.

Във втората част от монографията са разгледани промените на неударените гласни, които значително по-рядко са обект на специален анализ в лингвистичната литература. Основно внимание при изследване на неударения вокализъм е отделено на редуцията. Поради различната интерпретация на този термин в българската лингвистична литература авторът прави уточнението, че той се отнася до два свързани процеса – съкращаване на времетраенето (квантитативна/количествена редуция), и промяна в качеството на гласната (квалитативна/качествена редуция). Приведени са убедителни доказателства в подкрепа на твърдението, че макар редуцията да е процес с различни степени на проявление, съществува предел, отвъд който тази градуална по своя характер промяна има фонологични последствия. За книжовния език наличието на практически еднакви алофони на неударените *a* и *ъ* не води до фонологично сливане на двете фонемите и това се подкрепя от различното им поведение в правилото за подвижно *ъ*. Примерите от източните говори с пълна редуция, в които неударените *a* и *ъ* се подчиняват на същото правило, говорят за фонологично сливане.

Фонетичните анализи, направени от доц. Вл. Жобов, потвърждават, че редуцията е характерна за всички български диалекти. Авторът веднага прави уточнението, че в западните говори проявата ѝ е незначителна и дори се отбелязва разнообразие в изговора на един и същ информатор. Различната степен на редуция в българските диалекти обективно е показана чрез изчисляването на индекса на вариране по двойки, отразяващ степента на вариране в съотношението на дължината на съседни сегменти. Приложените таблици данни от 31 села показват ясно отграничаване на западната група говори (без редуция или по-точно с незначителна редуция), сравнително добро очертаване на говорите с полуредуция (говорите от рупската група), както и на групата говорите около ятовата граница (плевенско и никополско), които стоят по средата.

Наблюденията по отношение на степента на редукцията в българските диалекти потвърждават класическото схващане, че градуалността е свързана с характера на ударението (различната степен на контраст между ударени и неударени гласни, включително по времетраене). Авторът посочва, че асимилационното въздействие на съседни гласни и прозрачността на редуването (етимологична асоциация според Милетич) също са сред факторите, които влияят върху степента на редукция. Списъкът от позиционни, морфологични и лексикални ограничения върху действието на редукцията е обогатен с наблюденията за липса на редукция при крайно неударено *a*, по-рядко при *o* в мизийските говори като сигнал за незавършеност на фразата.

Научният интерес на кандидата в областта на фонетиката е засвидетелстван и в три от приложените статии. В допълнение към представените вече наблюдения върху диалектните вокални системи трябва да се отбележат две от тези статии, свързани с анализ на консонантните системи: „Uvulars in the Erkech Dialects”, в която се анализира изговорът на веларната и на увуларната беззвучна преградна съгласна в еркечкия говор, и „Законът на Грасман и родопската фонетика”, в която е представен закономерният характер на депалатализационните процеси в родопските говори.

За научните интереси на доц. Вл. Жобов във втората област, в която е обявен настоящия конкурс – българска диалектология, представителна се явява студията „Southern Bulgarian Dialects Spoken by Pomaks“. За разлика от разгледаните вече трудове, които се занимават с особености на диалектните фонетични системи, тук авторът прави системно и изчерпателно представяне на всички диалекти от групата на рупските говори, чиито носители се отграничават от останалото население по религиозен принцип (българи мюсюлмани/българомохамедани/помаци). Макар да се позовава на изследването на Милетич за езика на тези групи, доц. Жобов не предпоставя никаква теза във връзка с това дали има помашки език, или не, а дава възможност на читателя да изгради свое собствено мнение на базата на предоставените обективни данни. В присъщия за добросъвестния изследовател стил, непредубедено, изчерпателно и непротиворечиво авторът прави характеристика на смолянския говор, говора на Тихомир, Крумовградско, златоградския и чечкия говор с оглед на наследниците на старобългарските гласни, вокалните и консонантните системи, особеностите на ударението, представя именната и глаголната морфология, словоредата, някои лексикални особености. Сравнението с говори от съседни християнски селища или от селища със смесено население показва, че диалектните различия не произтичат от религиозните, а от географските особености (географската дистанция). Представената студия е приносна и с това, че в нея са включени нови данни за златоградския, бабяшкия, чечкия говор и за говора на Тихомир, които са събрани от автора в рамките на проекта *Bulgarian Dialectology as Living Tradition*.

Изследователският профил на диалектолога Вл. Жобов се допълва и от участието му в колектива на *Идеографски диалектен речник на българския език*. Том I. А–Д. София, „Български бестселър”, 2012 (в съавторство с Тодор Бояджиев, Георги Колев, Максим Младенов, Дарина Младенова и Василка Радева). Този труд не е включен в материалите по конкурса, но смятам, че трябва да се посочи, тъй като в него се представя цялостната картина на българското словно богатство чрез показване на диалектното лексикално многообразие.

Широтата на изследователските възможности на доц. Вл. Жобов, усетът му за актуалните процеси в българския език, умението му да коментира „нестандартни/неграматични“ езикови прояви са показани в две от приложените статии, които

макар на пръв поглед на имат практикоприложна насоченост, показват едно друго лице на добре подготвени в теоретично отношение езиковед: езиковед, който не поправя „грешките“ в речта, а е в състояние да ги обясни, да ги свърже с езикова тенденция или с рефлекс на предходни състояния на системата.

В статията “За транскрипцията на български собствени имена с латиница” авторът не критикува обнародваните вече предложения за системи за транскрибиране, а по-скоро търси фонетична логика за всяка от предлаганите възможности за предаване на „особените“ кирилски букви *ж, ц, ч, ш, щ, ъ, ъ, ю, я*. Голяма част от коментарите са свързани с ролята на буквата *h* при означаването с латиница на специфични за българския език звукове. Тъй като в съчетание от две графеми *h* разграничава алвеоденталната от посталвеолната съгласна, както е при утвърдилото се предаване на *ш* като *sh*, логично тази буква намира място при предаването на *ж* и *ч* съответно чрез *zh* и *ch*. Тази логика обаче не работи при предаването на *ц* като *tz* или *ts*, ето защо основателно според автора е *ц* да се предава чрез латинската буква *c*. Доц. Жобов предлага интересни аргументи за предаването на *й* чрез *j* (буква, която впрочем и в кирилската азбука е използвана със същата звукова стойност) и на *ъ* чрез „останалата свободна“ латинска буква *y*. Това, което отличава тази статия от текстовете на подобни теми, е, че предложенията за графично представяне са логично аргументирани чрез идеята за последователно означаване на фонетичната стойност на съответните звукове (общност в признаците – общност и в графичното представяне).

Статията “New Conclusions on the Conclusive” (в съавторство с Р. Александър) е интересна както с разсъжденията в теоретичен план – за промените в българската граматична литература, отразяващи движението от прескриптивна към дескриптивна граматика, за употребата на миналото несвършено деятелно причастие в речта, за значенията, с които глаголните форми с участието на това причастие се реализират, така и с приложената надеждна методика за проверка на изследователската хипотеза. Проведените три анкети – през 1998, 2001 и 2002 г., с общо 129 носители на българския език от различни възрастови групи, а при последното анкетиране – и от различни части на България (с оглед делението изток:запад на езиковата територия) показват, че неправилните според нормативната граматика форми със спомагателен глагол *съм* в 3 л.ед.ч. и минало несвършено деятелно причастие, определяни в повечето съвременни граматики като конклузивни, се използват с по-широко значение (или поне се определят от носителите на езика като носители на повече значения). Според авторите тези форми вероятно ще разширят употребата си в речта, тъй като освен като умозаключителни те се интерпретират и като „немаркирано генерализирано/общо минало време“.

В справката за представените по конкурса материали доц. Вл. Жобов поставя на първо място интерактивна база данни за българските диалекти “Bulgarian Dialectology as Living Tradition” (BDLT; (<http://bulgariandialectology.org>)). Позволявам си да завърша представянето на трудовете на кандидата с прегледа на тази разработка, защото смятам, че в нея в най-голяма пълнота са показани качествата му като преподавател и изследовател, уменията му за работа в екип, отговорността и добросъвестността при събирането, проверката и публикуването на данни, които да бъдат основа за надеждни изводи.

Определено може да се каже, че към момента BDLT е най-богатата и най-системно разработената база данни за българските диалекти. За сравнение ще отбележа, че в подобни сайтове обикновено се включват транскрибирани текстове и аудио- и/или видеозаписи. В

BDLT транскрипциите на текстовете са предложени в два варианта – опростен вариант на международната фонетична транскрипция и традиционно използваната в български диалектоложки публикации фонетична транскрипция с кирилски букви. Транскрипциите и аудиофайловете са синхронизирани, което значително улеснява работата с данните. По-същественото в случая е това, че словоформите са анотирани на фонетично, лексикално и граматично равнище и това позволява автоматично търсене не само по лема (основна форма на думата), но и по граматични категории или по признаци. Текстовата информация се допълва от превод на английски, което наред с алтернативните системи за транскрипция дава възможност на още по-широк кръг изследователи да разполагат с данни за диалектното разнообразие на българския език. Със създаването на тази мултимодална база данни, до която има свободен и неограничен достъп, определено ще се променят и методите на преподаване в курсовете по българска диалектология. Включените в BDLT данни позволяват и разработването на цялостни онлайн курсове по диалектология.

4. Основни приноси. Значимост на приносите за науката и практиката

Доц. Вл. Жобов е представил справка за приносите, в която коментира поотделно всяка от публикациите, с които участва в конкурса. Като аргументирано обосновани, с определена стойност за теоретичните изследвания и с приложимост в практиката мога да посоча 1 научен принос - натрупване на нови знания за фонетичната система на съвременния български език, 2 научноприложни приноса – увеличаване на знанията за актуалното състояние на българските диалекти и представяне на нови данни и аргументи за по-точното класифициране на някои говори, и 2 приложни приноса, свързани с апробирането на нови методи за фонетичен анализ и с разработване на електронни езикови ресурси.

Проблематиката, с която са свързани тези приноси, е актуална и значима за българското езикознание. Качеството на научната продукция на кандидата се доказва и от справката за забелязаните цитирания, сред които трябва да се отбележат 7 във Web of Science, 2 в CEEOL и 3 в Ebrary.

5. Оценка на педагогическата подготовка и дейност на кандидата

Вл. Жобов започва педагогическата си дейност в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1988 г. Водил е упражнения по фонетика и фонология, по лексикология и по българска диалектология за студенти от специалността „Българска филология“. Към момента той е титуляр на лекционните курсове по българска фонетика и фонология и по българска диалектология за специалността „Българска филология“. Води лекционни курсове и в четири от магистърските програми във ФСФ: „Обща и експериментална фонетика“ в МП „Лингвистика“; „Компютърна обработка на речеви сигнали“ в МП „Компютърна хуманитаристика“; „Българската фонетична система като обект на усвояване в небългарска езикова среда“ в МП „Трансгранична българистика“; „Фонетичното разнообразие на българските диалекти“ в МП „Език и културно пространство“.

Доц. Вл. Жобов е ръководил един докторант към Катедрата по български език – Йорданка Георгиева Велкова. През 2012 г. тя успешно защитава докторска дисертация на тема „Морфонология на глаголното словоизменение в говора на Петричко“.

Доказателство за популярността на кандидата сред чуждестранните българисти, балканисти и слависти, освен участията в международни прояви, са и изнесените лекции в редица американски университети, сред които Университета в Бъркли, Калифорния, в Колъмбъс, Охайо, в Блумингтън, Индиана, както и в Университета в Хамбург, Германия.

Познавам преподавателската работа на доц. Жобов със студенти бакалаври и магистри и мога да направя заключението, че той е много добре подготвен специалист в областта на фонетиката, фонологията и диалектологията на българския език, който познава и умее да прилага съвременни методи за преподаване и оценяване.

6. Критични бележки и препоръки

Нямам критични забележки по съдържанието на рецензираните материали. Препоръчвам на доц. Вл. Жобов да систематизира своите научни изследвания в областта на българската фонетика и фонология, подготвяйки актуални учебни пособия за обучението на студенти филолози.

7. Лични впечатления и становище на рецензента

Личните ми впечатления са свързани с цялостната дейност на доц. Вл. Жобов като член на Катедрата по български език. Той е доказал, че подхожда отговорно към задълженията си, може да работи в екип, да предлага и прилага иновативни методи в преподавателската и в изследователската си дейност. Интересите ми в областта на българската разговорна реч и проучването на банатския говор са причината многократно да търся консултациите и мнението на доц. Вл. Жобов по въпроси, свързани с фонетични особености на устната реч, системи за транскрибиране, анализ на диалектни материали. Винаги съм получавала компетентни професионални отговор, обективни бележки и препоръки, подкрепа и насърчаване в работата с „нестандартните“ (некодифицираните) форми на съвременния български език. Смятам, че научната продукция, доказаните приноси и учебно-преподавателската работа на кандидата отговарят на изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на представените научни трудове, тяхната значимост, съдържащите се в тях научни, научноприложни и приложни приноси, намирам за основателно да предложа доц. д-р Владимир Любенов Жобов ДА ЗАЕМЕ академичната длъжност „професор“ в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език – фонетика и диалектология)

27.07.2016 г.

Рецензент:

проф. д-р Йовка Тишева